

Marijana Starc, Postojna

PAVEL KNOBL, AVTOR PRVE SAMOSTOJNE TISKANE POSVETNE PESNIŠKE ZBIRKE NA SLOVENSKEM

1 Uvod

Kot slavistki mi do lanskega leta, ko se je v Orehku pri Postojni z okrog 200 prebivalci na začetku 21. stoletja praznovalo 250 let Knoblovega rojstva, ni bilo znano, kdo je bil ta mož in zakaj je tako pomemben za slovensko literarno zgodovino, tudi šolsko. Do mojega odkritja je prišlo čisto naključno - na začetku decembra se je v Postojni dogodilo »literarjenje« s predavateljico ddr. Marijo Stanonik. Vodja »piscev na stičišču«, gospa Vanja Mahnič Mahorčič, ji je omenila Knoblov zbornik in gospa doktorica je izrazila željo po njem, priskrbela naj bi ji ga prav jaz. Navezala sem torej stik z Orehkom, od koder je bil mož doma, in zvedela, da poleg zbornika o njem obstaja tudi v letu 2015 ponatisnjena pesniška zbirka izpod njegovega peresa, glede pisave posodobljena.

Zbornik mi je dostavila gospa Tina Klanjšek iz Orehka v Postojno, po pesniško zbirko, za katero sem zvedela šele ob najinem srečanju, pa sem prišla osebno v Orehek in jo ob ogledu Knoblove razstave v tamkajšnjem novem in za tako majhno vas velikem Kulturnem domu kupila v dveh izvodih, kajti tudi gospa Stanonikova ni vedela zanjo.

Medtem ko je bil Vodnik izobraženec iz osrednje Slovenije in član Zoisovega razsvetljenskega krožka, je Knoblu z zahoda dežele znanja primanjkovalo, zato so njegove pesmi mestoma bolj nerodne in robate. Toda dejstva, da je avtor prve samostojne tiskane posvetne pesniške zbirke na Slovenskem, se ne da izbrisati. Doslej je bil ta pesnik prezrt. Podatek o njem bi moral biti predan vsakemu šolarju, zajel pa naj bi vse šole, od devetletke vključno do fakultete. Seveda je poudarek na prispevkih o njegovem pesnikovanju, po kakovosti in količini pesmi pa nedvomno prednjači njegov sodobnik, vsem slavistom znan in doslej »prvi« pesnik s tiskano posvetno pesniško zbirko, imenovan Valentin Vodnik.

2 Biografija

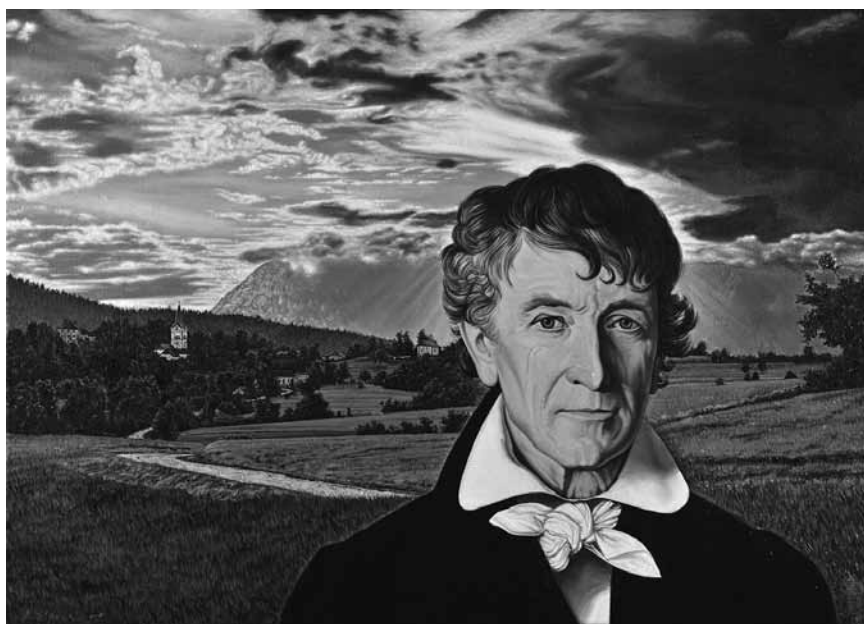
Pavel Knobl je bil vsestranska osebnost, živel je v času razsvetljenstva (1765-1830). Glede na vire je bil suh in majhne postave. Po pesmih sodeč, je bil veder zabavljak, predvsem pa aktualen človek, ki je v svoje pesmi zajel kulturo, moralo, nerodnosti in težave sodobnikov, posameznikov ali družbe kot celote. Ker se človek skozi stoletja bistveno ne spreminja; razvoj gre trenutno le v smeri tehnike, marsikatera njegova smešnica velja tudi za današnji in morda tudi za prihodnji čas.

Rojen je bil v vasi Orehek pri Postojni, kjer je živel 27 let. Nemiren duh in prepišna burja sta ga gnala naprej, v svet, v različne kraje službovanja in bivanja po Sloveniji, umrl pa je v Kosovelovem Tomaju. Po prepričanjih raziskovalcev prav zaradi mnogih služb, ki jih je opravljal v teh krajih, verjetno hkrati in vse. Imel je vsaj sedem stvari, s katerimi se je nenehno ukvarjal. Krajev je zamenjal vsaj šest. Nekaterih podatkov niti ni, saj vsi kraji njegovih premikov niso znani.

Informacija, zapisana v naslovu, bo zagotovo marsikoga presenetila, saj se o pesniku tudi 250 let po njegovi smrti celo v njegovem rojstnem kraju govori kot o »rojaku, ki smo ga spregledali« (zbornik 2015: uvodna beseda). Po nekaterih podatkih se ga literarna zgodovina sramuje in je bil morda zato zamolčan. Celó na spletni Wikipediji je najti o njem le drobec vsega, s čimer se je ukvarjal in kar je s takim žarom počel.

Razen s pesnikovanjem se je ukvarjal še s prevajanjem, prepisovanjem in skladanjem (pesnil in skladal je za potrebe bogoslužja), toda to so bile zgolj njegove postranske dejavnosti. Po osnovnem poklicu je bil učitelj in orglar – cerkovnik.

Osnova za današnje raziskovanje njegovega vsestransko dejavnega življenja je v glavnem pisec Gregor Jereb, avtor obsežnega članka o tem razsvetljencu. Članek je bil objavljen leta 1892 v Ljubljanskem zvonu.

↘ **Slika 1:** Portret Pavla Knobla:
Hommage a Pavel Knobl, olje na platno,
50 x 70cm, 2015.
Slika in fotografija: Darko Slavec.

V času Napoleonovih Ilirskih provinc ga najdemo v Postojni pri poučevanju na OŠ, nato se je po vsej verjetnosti premaknil v Lož pri Starem trgu. Sledijo si delovna ali bivanjska mesta v Višnji Gori, Ribnici, Kranju in Tomaju. Za šest let ni znano, kje je bil, zadnja štiri leta svojega bogatega in plodnega življenja pa je preživel v Tomaju. Učiteljsko mesto in službo v Ribnici je zapustil po slabih štirih letih delovanja, po dvajsetih letih poučevanja, in sicer »zaradi starosti in slabega zdravstvenega stanja« (zbornik 2015: 17).

Priimek, ki ga najdemo zapisanega na pet načinov (po virih in zapisih Knobl – tako se je sam podpisoval; Knobel, Knobell, Knobelj in Konobelj), se v njegovem rojstnem kraju ni ohranil. Mož je imel z dvema ženskama v glavnem ženske potomce.

Iz lastnih izkušenj je vedel, kako pomembna je izobrazba, zato si je na različne načine prizadeval šolati otroke, ki so bili do srede 19. stoletja udeleženci v učnem procesu le do tretjine. Oblasti so ga zaradi menjavanja krajev službovanja označile za nestanovitnega. Vnovične službe v Postojni ni dobil, z obrazložitvijo, da »nima umetniškega in ustreznega spričevala v osnovnem znanju igranja orgel« (zbornik, 2015: 14). To je razvidno iz njegove korespondence s šolskimi oblastmi, ki so ga po drugi strani imele v čisljih, saj je pri njih veljal tudi za »zelo pridnega, zvestega, zmernega, spodobnega« človeka (zbornik, 2015:15). Dopisi veliko povedo o njegovi trmi in neomajnosti ter o tem, da je »svojo učiteljsko čast in dolžnosti znal zagovarjati« /v nemščini, uradnem jeziku tistega časa/ (zbornik, 2015: 19).).

Dobro je poznal človeško naravo, na kar kaže njegova celotna pesniška zbirka. V pesmih je opozarjal na zadrege in moralo v sočasni družbi, kar pa je družbeni problem vseh časov, zato so njegove kratkočasnice aktualne še danes. Primer za to je tudi v današnji slovenščini prepisana zabavljiva pesem, ki je na koncu članka. **Pesniška zbirka** je, kot že omenjeno, iz leta **1801** in ima šegav naslov **Štiri pare kratkočasnih Novih pesmi** ter podnaslov Od Pavla Knobelna skovane inu Krajncam za spomin dane, katerih izdajatelj je bil avtor sam, in sicer v času po preselitvi v Kranj. V tistem času se je trudila slovensko pisati in govoriti v glavnem le duhovščina, in sicer z namenom, da bi dosegla ljudstvo, zato je njegova pesniška zbirka v slovenščini hvalevredna. Imel jo je namen približati ljudstvu po snovi, zato malce diši po ljudski pesmi. Že sam naslov pove, da je avtor zabavljic, in sicer hoče biti zabaven, duhovit na humoren, satiričen, mestoma posmehljiv ali celo grotesken način. Pesmi je torej vseh skupaj osem – za razloček od Vodnikove zbirke, ki jih vsebuje sedemnajst. Ker ni izbiral blagoglasnih sopomenk za vsakdanje stvari (kar za to vrst pesništva ni pričakovati), je dolgo veljal za *trivialnega pesnika*, ki si ne zasluži vstopa v »resno« literaturo.

Zbirka Knoblovih posvetnih pesmi je izšla pri Ignaciju Kremžarju v Kranju, tiskana pa je bila verjetno v Ljubljani. Njena pisava je bohoričica, ponatis iz 2015, pa je zaradi lažjega branja in razumevanja zapisan v gajici. CIP kataložni zapis o publikaciji je signiran v NUK-u v Ljubljani. Pri geslu Pesme za pokušino je na spletni Wikipediji zaslediti podatek, da sta pred Vodnikom izdala pesmi že Dev in Knobl. Od osmih pesmi je prevedena samo ena (»prekovana in pogladena«), in sicer tretja. Vse ostale so originalne, Knoblove.

Prva pesem, nekakšna oda *Od podzemelskih jabuk* spregovori o kranjski novosti tistega časa, ki je k nam ravno tedaj prišla iz Amerike in se najprej s težavo nato pa čedalje hitreje širila med ljudstvom ter se znašla tako na njivi kot na krožniku: o krompirju, nad katerim se je navduševalo »staro in mlado«. Knobl popisuje različne načine priprave krompirjevih jedi, ki jih poznamo še danes, zelo realistično, a na prav smešen, njemu lasten, personificiran način, malodane z navodili za pripravo vred.

Druga pesem *Od prdca* z uvodnim svarilom iz ljudskega bontona, ki pa je bilo kasneje docela prezrto, spregovori o uhajanju nevidnega iz človeškega telesa, in sicer na igriv, speven način, saj z refrenom sodeluje tudi zbor. To je morda spodbodlo Vodnika k verzificirani sodbi o Knoblovih pesmih. Ne glede na to so Knoblovi »vetrovi« našli svoje mesto v kabaretno-reprski predstavitvi naših sodobnikov Boštjana Gorenca Pižame, Kusa in Rožaja. O tem pojavu sicer poje tudi sodobni kantavtor v 21. stoletju Adi Smolar, le da v veliko bolj zresnjem tonu.

Tretja pesem *Ta zbožani bogatec* je edini prevod te zbirke, in sicer iz nemščine z nemcizmi vred, vsebina pa se nanaša na obubožanega bogataša. Vmešani so alkohol, posledično pa obupna revščina in capinstvo. Povsem banalna tema, »zapita«, tega pa je bilo verjetno že tudi v tistih časih in v naših krajih veliko. Ker alkoholik priporoča pridno pitje alkohola tudi potomcem, je morda ta pesem dregnila v Vodnikovo duhovniško moralo, da je spesnil piker epigram.

Četrta in peta pesem *Tisti, kateri se ptujih žen deležni sture in Taistim ženam, katere naj so z enim možam zadovolne* naštevata, kaj vse doleti prešuštnike in prešuštnice. Slednjim bi sodil kar pesnik sam, in to z moralno strogo in dosledno sodbo, kar mu pri moških ne pade na kraj pameti. Iz tega primera se lahko človek pouči o dvojnih merilih, ki veljajo še danes. V osmih kiticah sledi naštevanje pokore oziroma nadlog, ki bi ji jih natrosil na pot pregrešnega življenja. Ta pesem je v 21. stoletju doživela uglasbitev (Jakob Jež, Trgatev) in izvedbo v vokalih Ljubljanskega okteta.

S šesto, burkaško pesmijo *Nova krama* je Knobl nastopil proti novotarijam, ki da niso vedno dobre. Omenil je npr. nove nauke, čudno prostost, gnilo vodo, pečen led ... Malo je tudi asociacij na današnje razmere (poročeni škofje), zato ga je Gspan imel za konservativca, Jereb pa za pisca parodije. Pesem je presežna, nadčasovna, saj postavlja ogledalo družbi, kakršna je bila, je še vedno in verjetno bo tudi še naprej, kajti razmere se ne izboljšujejo skozi stoletja, kvečjemu poslabšujejo.

Sedma pesem *Jamranje enga zastarenga inu zarjavenga dekliča* je bila po Knoblovih uvodnih, proznih besedah priljubljena med ljudstvom in stoka nad žensko samskostjo ter nagovarja dekleta, naj ne bodo preveč izbirčna pri izbiri moža. Na zabavljiv način spesnena je brez primesi otožja, nasprotno, spravlja nas v smeh. Kljub temu je »zarjoveni dvičici« neponarejeno žal, ker na mlada leta ni imela te pameti, da bi si pravočasno našla moža, »m>gar krulovga«.

Osma pesem *Za pustni dan* je spet veseljaška. Govori o pustu in avtor hoče, da se jo poje. Ta podatek je v prid opevani slovenski ljubezni do glasbe in petja. Pust je nadčasovni praznik, vreden pisnega spomina, a iz slovenske

literarne zgodovine oziroma fakultetnega programa se v spominu ne izriše nobena taka ali njej podobna pesem, ki bi lahko šolajočo se mladino ne samo poučevala, ampak tudi zabavala. Snov je bila še v sedemdesetih letih 20. stoletja nezanimiva za »resno« literaturo.

Knobl se je torej v »*kosmaticah*« dotikal tem, ki so se premlevala po krčmah ali v veselih družbah. Jezik je tak, kot je bil govor ljudstva okrog leta 1800, poln narečnih besed, kalkov, tujk in izposojenk, brez olepševanja. Avtor je bil vendar samouk, medtem ko je imel Vodnik privilegij izobrazbe – to naj ima človek pred očmi, kadar nanese beseda na pesnikov jezik. Zdaj Knoblovo zbirko otežujeta črkopis in neknjižne sestavine. Z izposojenkami natrpan jezik kaže na namen zbirke, ta pa so: zabava, dovtipi, smeh, burkaštvo.

Kitice so razporejene tako: 8, 8 + 8 (dodan je zbor namesto refrena) = 16, 12, 15, 14, 16, 12, 24. Stihov je od štiri do deset, pesmi so torej precej dolge. Uporabil je skoraj vse osnovne tipe verza (trohej, jamb, daktil). Zlogov v stihu je od tri do deset. Pesmi so povečini rimane, le redko se na koncu verzov ponovi ista beseda. Rima je moška, ženska in tekoča, in to lahko vse skupaj v eni sami pesmi (Od podzemelskih jabuk). Ponovitev besede na koncu verza: peruti, peruti (Nova krama); vkup, vkup (Na pustni dan); blede, blede; bil, bil; oči, oči (Jamranje...). Včasih zasledimo podvajanje črk: tt, nn (z ritti, korennake). Pozna redukcijo, apostrof ipd. Rima: ABAB, ABAC, AABB je približna, nenatančna, včasih je sploh ni, gre za zamenjavo vokalov (bum: bom; du:do; vsih:mozgeh) ali konzonantov (sram, pokopan) na koncu stišja.

Prva kritika je izšla na Dunaju že leta 1802 in je imela namen zatreti ga, čemur se v tistih klerikalno zapetih časih ne gre čuditi. Zbirka je bila na začetku 19. stoletja za kler verjetno enako ali še bolj pohujšljiva kot Cankarjeva Erotika sto let kasneje.

Knoblove pesmi so *ponarodele*. Širile so se z ustnim izročilom ali prepisane. Izvirnikov je ohranjenih zelo malo. Prešeren je pesnika »okroglih« gotovo poznal in tudi zato morda še sam spesnil kakšno »okroglo«. Knoblove ponarodele so našle svoj odmev na Štajerskem celo 74 let po njegovi smrti.

Napisal je še dvaindvajset *cerkvenih pesmi* in jih tudi uglasbil. Pri istem založniku je, poleg omenjene Knoblove zbirke, izšla tudi njegova v letu 1818 v Celju ponatisnjena povest o sveti Genovefi z naslovom *Ena lepa lubesniva inu branja vredna historia od te po nadoushnu ven isgnane svete grafnie Genovefe is tega mesta Pfalz*; je iz nemshkiga na kranjski jesik preoberebena. Spisal jo je Martin von Kochen. Med njegovo ostalino najdemo tudi *prepis svete maše Missa simplex*.

Kljub potisnjenosti na rob je Knobl zaznamoval slovensko kulturno, literarno in glasbeno zgodovino za vse čase. Ali so mu bili sodobniki in potomci ne(pri)voščljivi? Vodnik je napisal uničujočo pesem o njem. Po njej se Knobl verjetno ni več udeleževal kot pisec posvetnih pesmi, vsaj tak podatek vsebuje v Virih imenovani zbornik.

Za pokušnjo Knoblovih »*kosmatic*« pa 9. kitica *Nove krame* iz prej omenjene Knoblove pesniške zbirke, katere vsebina še danes velja za čisti realizem vsakdana, ki ga je morda kaka omemba iz vsebine že preseгла:

Nove pesmi, gosle, loke
vtisnene,
ženitve brez vse poroke
vmislene.
Nove vere in bogove,
nevideoče rogove
ščislane.

Ali posodobljeno:

Nove pesmi, v gosli, loke
vtisnjene,
ženitve brez poroke
umišljene.
Nova vera in bogovi,
nevidni rogovi
so čislani.

Za slaviste, ki delajo v izobraževalnih ustanovah, je informacija o Knoblu ključna, saj pravično ovrednoti slovensko literarno zgodovino oziroma jo s priznanjem in rehabilitacijo dopolnjuje. Kljub pomanjkljivostim, ki mu jih očita stroka, si obravnavani pesnik to mesto nedvomno zasluži. Dejstvo, da je kot prvi avtor objavil zbirko posvetnih pesmi že pet let pred Vodnikovimi *Pesmimi za pokušino*, naravnost kliče k vpisu v slovensko literarno in tudi šolsko literarno zgodovino.

Poleg Pavla Knobla so bili manj znani satiriki še Jakob Alešovec, Ivan Rob in drugi, a jih Janko Kos ni uvrstil v *Pregled slovenskega slovstva*, Knobla zagotovo ne, v prizadevanju, da ne bi omadeževal nedolžnih in čistih človeških duš. S svojim satiričnim pisanjem so se ti možje zamerili tako sodobnikom kot literarnim zgodovinarjem. Šele v zadnjih desetletjih se dogaja njihova rehabilitacija.

Sklep

Knobl je bil do nedavna pozabljen, prezrt ali zamolčan avtor prve samostojne tiskane posvetne pesniške zbirke na Slovenskem. Zbirka je izšla že pred Vodnikovimi *Pesmimi za pokušino*, in sicer že leta 1801. Njen naslov je Štiri pare kratkočasnih Novih pesmi. Po šegi takratnega časa je pisana v bohoričici, ponatis iz leta 2015 pa zaradi lažjega razumevanja v gajici. Pesmi imajo namen zabavati ljudstvo in so vse razen enega prevoda izvirne. Zanje je značilna dokajšnja dolžina tako po številu kitic kot po številu stihov. Da je izšla v slovenščini, je še posebej pomenljivo, saj se za jezik ljudstva takrat ni zmenil skoraj nihče – razen duhovščine, ki se mu je z njeno rabo hotela približati. Še nedavno pred tem so se izobraženci sporazumevali v francoščini, v Knoblovih časih pa v nemščini.

Nekatere Knoblove kratkočasnice so ponarodele. Razen posvetnih je spesnil in uglasbil še 22 cerkvenih pesmi. Poleg tega je bil tudi prevajalec in prepisovalec, sicer pa je bil učitelj in orglar – cerkovnik. Zaradi številnih in vsestranskih dejavnosti se je po dvajsetih letih službovanja upokojil in preselil v Tomaj, kjer je preživel zadnja leta svojega plodnega življenja.

Za časa življenja je bilo mnenje oblasti o njem deljeno, saj ga je imela za trmastega, neomajnega človeka, poleg tega pa tudi za zvestega in ambicioznega, za zmernega in spodobnega. Sodobniki so ga zelo skritizirali in Vodnik mu je očital nemoralnost. Napisal je uničujoče stihe o njem, zato se je odtlej Knobl verjetno odrekel pesnjenju posvetnih pesmi. Njegove pesmi so doživele enako reakcijo klera kot sto let kasneje Cankarjeva Erotika.

Literarna zgodovina ga je izpustila, saj ni sodil v okvir »resne« literature. Njegovo literaturo so uvrstili med trivialno. Zato ga ni vzel v pretres niti Janko Kos v *Pregledu slovenskega slovstva*. Šele zadnje čase pesnik doživlja rehabilitacijo. Njegove pesmi se spet pojavljajo na repertoarju sodobnih umetnikov 21. stoletja, od Ljubljanskega okteta prek uglasbitev Jakoba Ježa do Boštjana Gorenca Pižame.

Pionir slovenske posvetne tiskane poezije bi zaradi vseh svojih zaslug na literarnem področju moral priti tudi v šolsko literarno zgodovino oziroma v učne načrte vseh osnovnih, srednjih in visokih šol. Pravici bi bilo zadoščeno, če se bo to res zgodilo. Naj k temu svoj mozaični kamenček doda tudi pričujoči članek.

POVZETEK

Učitelj in orglar – cerkovnik po osnovni izobrazbi, postranske dejavnosti so bile: pesnik, skladatelj, prevajalec, prepisovalec. Znamenit je kot avtor prve samostojne tiskane, posvetne pesniške zbirke na Slovenskem z naslovom *Štiri pare kratkočasnih Novih pesmi*, izšle l. 1801. Prezrt v slovenski literarni zgodovini. Razsvetljenec.

Ključne besede: Pavel Knobl, natisnjena posvetna pesniška zbirka

Viri in literatura

- Knobl, Pavel, 2015: *Štiri pare kratkočasnih Novih pesmi*. Orehek pri Postojni 2015. Krajevna skupnost.
- Dragana Čolić (ur.), 2015: *Od Pavla Knobla skovano. Zbornik ob 250-letnici rojstva Pavla Knobla, avtorja prve posvetne tiskane pesniške zbirke na Slovenskem*. Orehek pri Postojni 2015. Krajevna skupnost.